

Indicatoren voor het Schelde-estuarium

Socio-economisch belang van verblijfstoerisme

Het aantal overnachtingen van Nederlandse vakantiegangers in de toeristische regio's Zeeuws-Vlaanderen en Walcheren is sinds 2005, tot 17% gedaald. In de Bevelanden & Tholen gaat het verblijfstoerisme eerder in stijgende lijn. Specifiek voor de Westerschelde zijn echter geen gegevens beschikbaar voor verblijfstoerisme. De toeristische regio 'Scheldeland' in Vlaanderen kende tussen 2002 en 2008 een groei van 50% in het aantal vakanties en 40% in het aantal overnachtingen. De gemiddelde verblijfsduur daalde licht van 2,6 naar 2,3 nachten. Tijdens een verblijfsvakantie besteedt een vakantieganger in de regio Scheldeland gemiddeld €68 per dag tegenover €23 in de Zeeuwse regio's. De bestedingen worden deels bepaald door het type logiesaanbod. Een trendbepaling in de bestedingen is voorlopig niet mogelijk. Er is een groeiende aandacht voor milieukeurmerken in toeristische infrastructuur, hoewel het aandeel in het totale aanbod nog sterk beperkt blijft.

Waarom deze indicator?

Het toeristisch-recreatief aanbod van het Schelde-estuarium springt niet meteen in het oog. Toch wordt toerisme en recreatie zowel in het Nederlands als in het Vlaams Scheldegebied als een belangrijke economische as beschouwd en wordt werk gemaakt van de verdere versterking van het aanbod en haar eigenheid. De open en zoute wateren van de Westerschelde geven een ander gevoel van beleving dan de zilte of zoete, soms kronkelende, stroming van de Zeeschelde en haar bijrivieren. Zo maakt elk gebied een eigenheid en een uniek cultureel landschap uit waar strandtoerisme, pleziervaart, wandelen en fietsen een verschillend accent krijgen. Het Streefbeeld 2030 van de Langetermijnvisie Schelde-estuarium verwoordt dit doel als volgt: 'behoud en versterking van een leefomgeving waarin eigen bevolking en toeristen op actieve en passieve wijze kunnen genieten van de Schelde'.

In het Beleidsplan voor de Westerschelde (1991, [1]) is de lijn neergelegd voor het behoud van de bestaande recreatie en een beperkte uitbreiding van de recreatie 'waar dat na afweging van andere belangen mogelijk is'. Voor de provincie Zeeland is de doelstelling dat 'de Zeeuwse vrijetijdsindustrie in de periode 2009-2012 een omzetverhoging realiseert van 10% ten opzichte van 2008 door te investeren in nieuwe duurzame product/marktcombinaties'. In het Socio-economisch Beleidsplan - programma Recreatie en Toerisme - 2009-2012 [2] wil men deze evolutie opvolgen aan de hand van o. a. de bestedingen van buitenlandse en Nederlandse toeristen en recreanten in Zeeland. Daarnaast streeft men met dit plan concreet naar de toename van het belang van milieukeurmerken zoals de Blauwe Vlag, de Groene Sleutel en de ECO XXI Award.

'Scheldeland' is één van de toeristische regio's in Vlaanderen en is een bovengemeentelijk samenwerkingsverband van 29, voornamelijk landelijke, gemeenten die gebonden zijn aan het landschappelijk, cultureel en/of natuurlijk erfgoed van de Schelde en haar bijrivieren. Grotere steden zoals Gent en Antwerpen horen bij de toeristische regio 'kunststeden', terwijl enkele minder bevolkte deelgemeenten van Mechelen en Gent wél de regio 'Scheldeland' aanvullen. Één van de krachtlijnen van het 'Strategisch beleidsplan Scheldeland 2007-2011' [3] heeft het concreet over het verruimen van het logiesaanbod in Scheldeland met specifieke aandacht voor kleinschaligheid en creativiteit'. Het behalen van de streefdoelen wordt gemeten aan de hand van indicatoren zoals recreatie op de waterwegen en in open ruimte, omvang en bestedingen van het dag- en verblijfstoerisme.

Indicatoren voor het Schelde-estuarium

Het aantal toeristische overnachtingen is een maatstaf van het economisch belang van het toerisme in een gebied en een sturende factor voor de behoeften aan infrastructuur (waterzuivering, afvalophaling en verwerking, parkingruimte) en diensten (drinkwatervoorziening, energie, gezondheidssector, transport). Het (verblijfs)toerisme in onze streken blijft sterk gebonden aan de zomerperiode. Dit vergt extra eisen aan de omgeving en de infrastructuur om de toeristische voorzieningen tijdens het piekseizoen te kunnen verzorgen. De toeristische bestedingen zwengelen echter ook nieuwe economische investeringen aan, onder andere ook in milieuvriendelijke infrastructuur en diensten.

De concrete invulling van duurzaamheid in toerisme gebeurt vooral door afstemming tussen de bestaande internationale, Europese en lokale (milieu)wetgeving enerzijds en anderzijds door uitvoering van mechanismen die op vrijwillige deelname en ondernemerschap gestoeld zijn. Vlaanderen en Nederland hebben hierbij een groeiende aandacht voor internationaal erkende milieukeurmerken zoals de 'Blauwe Vlag' (stranden en jachthavens) en de 'Groene Sleutel'. Het Blauwe Vlag Programma zet zich actief in voor het behalen van een optimale waterkwaliteit (o.a. kaderrichtlijn water en de richtlijn betreffende de kwaliteit van het zwemwater) en het aanbieden en promoten van milieubeheer, informatie en educatie in jachthavens en badstranden.

Wat toont deze indicator?

Omvang van het verblijfstoerisme

Zowel in Vlaanderen als in Nederland streven de toeristische diensten ernaar om de ontwikkelingen in het verblijfstoerisme nauwkeurig in kaart te brengen. In Zeeland wordt dit op de voet gevolgd door het Kenniscentrum (Kust)toerisme Zeeland en de Provincie Zeeland, met ondersteuning van onderzoeksbureaus. In Vlaanderen zijn er verschillende spelers op gemeentelijk en provinciaal niveau die onder de koepel van de toeristische regio 'Scheldeland' samenwerken met de overheidsdienst Toerisme Vlaanderen.

Voor Zeeland is er geen inzicht in het aantal buitenlandse verblijfstoeristen per regio of gemeente. Die gegevens zijn enkel beschikbaar op provinciaal niveau, bij het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Voor het binnenlands toerisme in Zeeland zijn data beschikbaar op bovengemeentelijk niveau voor de periode 2005-2008, dankzij steekproefmatige bevestigingen van het ContinuVakantieOnderzoek (CVO). Voor het gebied van de Westerschelde zijn de 3 toeristische gebieden Zeeuws-Vlaanderen, Walcheren en de Bevelanden & Tholen relevant. De data geven dus slechts bij benadering aan wat de trend is in het verblijfstoerisme aan de Westerschelde. Het aantal overnachtingen wordt berekend op basis van alle bestaande categorieën logiesvormen 'Hotels/pensions/jeugdaccommodaties', en 'Verblijfsrecreatieve accommodaties' ('Groepsaccommodaties', 'Huisjescomplexen' en 'Kampeertreinen'). Ook de huurwoningen en de 'tweede verblijven' worden in rekening gebracht. Meer informatie over definities, afbakening en methodes is beschikbaar in de technische fiche [5].

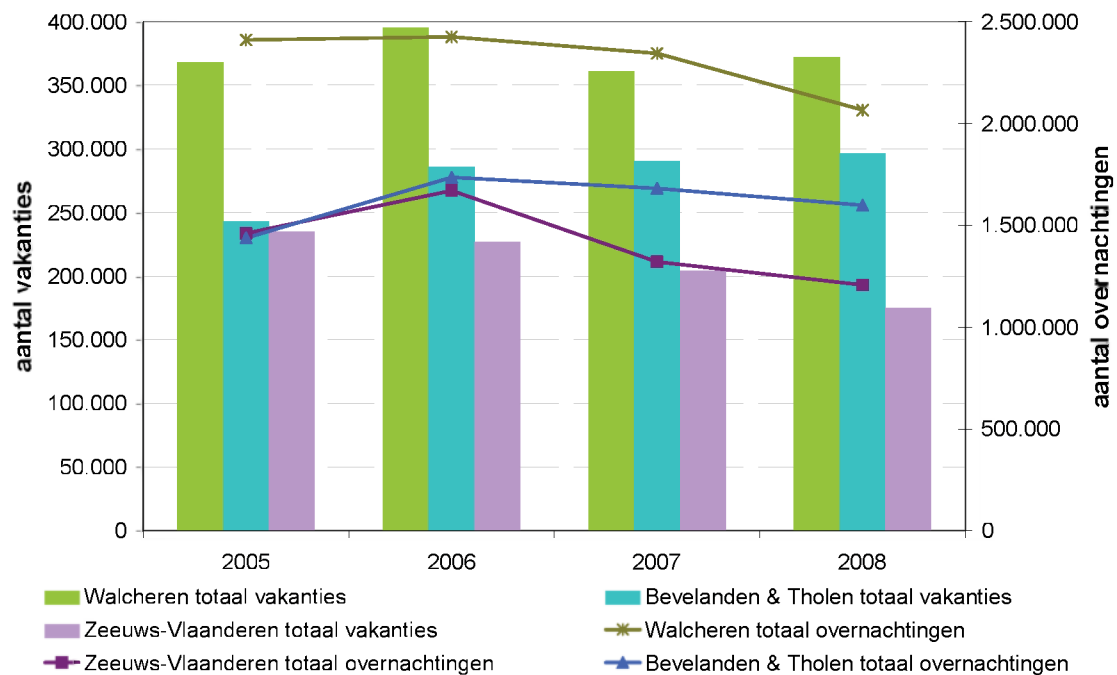
Het aantal vakanties van Nederlandse vakantiegangers in Zeeuws-Vlaanderen is in 4 jaar tijd, sinds 2005, met 25% gedaald tot 175.000 (zie figuur 1). Hiervan is ongeveer een kwart vakanties van 'vaste gasten'. Vaste gasten hebben, in tegenstelling tot 'toeristen', een eigen accommodatie op een vaste locatie, zoals een stacaravan, een seizoensplaats op een camping, een tweede woning [4]. Het aantal overnachtingen daalde minder sterk met 17% tot 1,2 miljoen, waarvan 76% door toeristen en 24% door vaste gasten. De gemiddelde verblijfsduur van de vaste gasten is licht gestegen van 6,2 naar 6,9 dagen, inclusief de dag van aankomst en van vertrek. De vakanties van toeristen duren gemiddeld iets langer dan die van de vaste gasten (7,0 versus 6,7 dagen).

Indicatoren voor het Schelde-estuarium

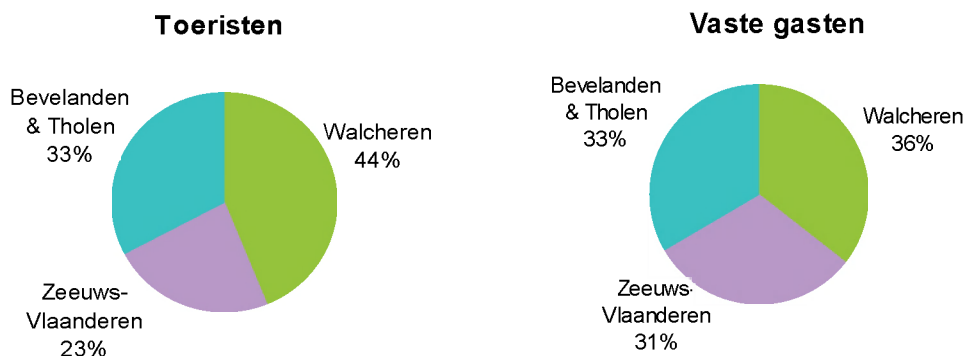
In Walcheren is het aantal vakanties licht gestegen van 368.000 in 2005 naar 372.000 in 2008, maar bleven de gasten gemiddeld iets minder lang: 5,5 in 2008 versus 6,5 in 2005. Het totaal aantal overnachtingen daalde dus met 14% van 2,4 naar 2,1 miljoen. Er waren 345.000 minder overnachtingen, vooral het aantal overnachtingen van vaste gasten viel met bijna 40% terug.

In de Bevelanden & Tholen gaat het verblijfstoerisme eerder in stijgende lijn wat betreft het aantal vakanties en het aantal overnachtingen. Daarentegen bleven de vakantiegangers iets minder lang: een gemiddelde vakantie duurde 5,4 dagen in 2008 versus 5,9 dagen in 2005.

Figuur 1: Aantal vakanties (aankomsten) en overnachtingen van Nederlandse toeristen en vaste gasten in verblijfsaccommodaties in de toeristische regio's Walcheren, Zeeuws-Vlaanderen en de Bevelanden & Tholen 2005-2008. Bron: CVO van NBTC-NIPO Research en Kenniscentrum (Kust)toerisme Zeeland.

Relatief gezien (als procentueel aandeel in het totaal van de 3 regio's) is het aantal overnachtingen van vaste gasten in Zeeuws-Vlaanderen (31%) belangrijker dan dat van toeristen (23%) (zie figuur 2). Dat geldt ook voor het aantal vakanties. Het omgekeerde is waar voor Walcheren waar het aandeel overnachtingen van toeristen (44%) relatief belangrijker is dan dat van vaste gasten (36%). De beschikbare gegevens zijn echter van toepassing op een ruimer gebied en laten niet toe specifieke uitspraken te doen over het belang van verblijfstoerisme voor de Westerschelde.

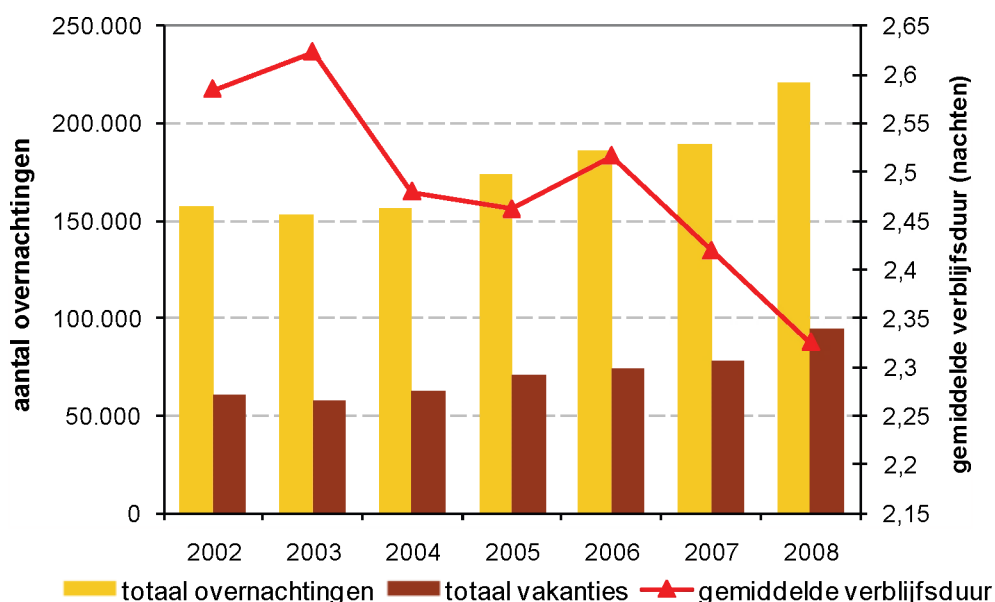
Figuur 2: Relatief aandeel van Nederlandse toeristen (links) en vaste gasten (rechts) in het aantal overnachtingen in verblijfsaccommodaties in de toeristische regio's Walcheren, Zeeuws-Vlaanderen en de Bevelanden & Tholen (Situatie 2008). Bron: CVO van NBTC-NIPO Research en Kenniscentrum (Kust)toerisme Zeeland.

Indicatoren voor het Schelde-estuarium

In Vlaanderen worden gegevens op gemeentelijk niveau in principe beschikbaar gemaakt door de Algemene Dienst Statistiek en Economische Informatie (ADSEI). Deze data worden aan de bron verzameld voor de logiesvormen 'hotels', 'campings', 'vakantieparken', en 'logies voor doelgroepen'. De resultaten zijn niet op steekproeven gebaseerd en kunnen dus tot op gemeenteniveau gebracht worden. In gemeenten waar minder dan 4 toeristische logies actief zijn, wordt een statistisch geheim gehanteerd ter bescherming van de privacy. In een bijkomend aantal gemeenten zijn geen (actieve) verblijfsaccommodaties gevestigd. In de praktijk betekent dit dat voor sommige jaren voor meer dan 50% van de gemeenten geen gegevens beschikbaar zijn of vrijgegeven mogen worden.

Anderzijds berekenen ADSEI en Toerisme Vlaanderen de gegevens voor Belgische en buitenlandse gasten op niveau van de regio 'Scheldeland', inclusief de gemeenten waarvoor een privacybeleid geldig is. De data voor de onderliggende gemeenten worden hierbij niet vrijgegeven.

Het aantal overnachtingen in de regio Scheldeland is met 40% gestegen van 157.000 in 2002 naar 220.000 in 2008 (zie figuur 3). Het aantal vakanties is met ruim de helft gestegen van 61.000 naar 95.000. De gemiddelde verblijfsduur van een vakantie in de regio is dan weer licht gedaald van 2,6 naar 2,3 nachten. Uitgedrukt in dagen (3,3 dagen) lijkt dit behoorlijk korter dan de vakanties van Nederlandse gasten in de Zeeuwse toeristische regio's.

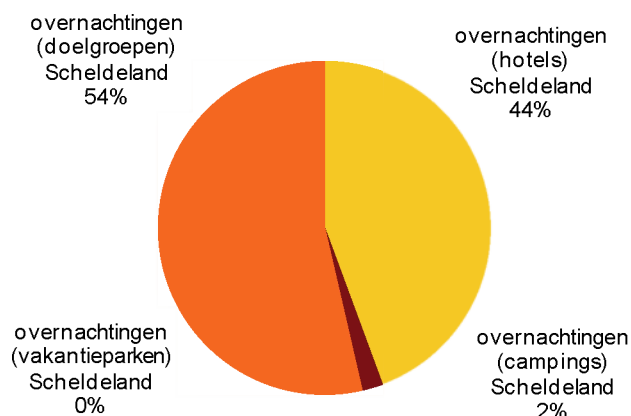
Figuur 3: Aantal overnachtingen en gemiddelde verblijfsduur (nachten) in verblijfsaccommodaties in de toeristische regio Scheldeland 2002-2008. Bron: gegevens ADSEI, bewerking Toerisme Vlaanderen. Scheldeland vzw.

De gegevens van verblijfstoerisme liggen over het algemeen een stuk lager in 'Scheldeland' dan in de Zeeuwse toeristische regio's. Dit kan slechts voor een stuk verklaard worden door de geografische afbakening van het gebied en de aanwezigheid of nabijheid van grotere agglomeraties. Zo zijn de overnachtingen in eigen 'vakantiewoningen' niet in rekening gebracht voor de regio Scheldeland, terwijl deze in de Provincie Zeeland goed zijn voor 40% van de geschatte overnachtingen. Cijfers over '2e verblijfstoerisme' op campings in Vlaanderen zijn niet gekend, terwijl deze vakantieform in Nederland wel geteld wordt. Een rechtstreeks vergelijking van absolute cijfers tussen beide regio's gaat dus niet op.

In Scheldeland is 44% van de overnachtingen toe te schrijven aan het logiesaanbod hotels (zie figuur 4). Typerend voor het logiesaanbod lijkt vooral de verblijfsaccommodatie voor doelgroepen (jeugdverblijven en andere) die 54% van de overnachtingen voor haar rekening neemt. Vakantieparken zijn zo goed als onbestaande en de campings zijn goed voor 2% van de overnachtingen. Zeeland kent dan weer een omvangrijk aanbod aan toeristische campings, een logiesvorm die lagere bestedingen genereert.

Indicatoren voor het Schelde-estuarium

Figuur 4: Aandeel van de overnachtingen in verblijfsaccommodaties in de toeristische regio 'Scheldeland', naar logiesvorm: hotels, campings, vakantieparken en 'doelgroepen', 2008. Bron: gegevens ADSEI, bewerking Toerisme Vlaanderen.

Het aanbod voor doelgroepen is vooral gericht op de Belgische toerist. De overnachtingen in hotels zijn voor 30% aan Belgen, 20% aan Duitsers en 13% aan de Nederlanders toe te schrijven. Daarnaast is 57% van de overnachtingen in campings voor rekening van Nederlandse gasten.

Uitgedrukt in jaarlijks aantal overnachtingen per inwoner [5], worden de cijfers voor verblijfstoerisme enigszins in een andere context geplaatst: in Walcheren zijn er in 2008 zo goed als 18 toeristische overnachtingen per vaste inwoner. In de Bevelanden & Tholen zijn dat er 13 en in Zeeuws-Vlaanderen is de verhouding 11 overnachtingen per inwoner. Vergelijken met Nederland landelijk (5 overnachtingen per inwoner) is dit eerder hoog. Ter vergelijking: in de Nederlandse 'Noordzee-badplaatsen' overnachten 23 vakantiegangers voor elke vaste inwoner. De Waddeneilanden spannen de kroon met ruim 220 toeristische overnachtingen per vaste inwoner (cijfers 2004)[6].

In de gemeenten die grenzen aan het Schelde-estuarium in Vlaanderen, verhoudt het aantal toeristische overnachtingen per vaste inwoner zich met een ratio van 0,8 (mediaan). De gemeenten Westerlo en Zandhoven zijn buitenbeentjes, met om en bij 3,5 overnachtingen per inwoner (zie technische fiche voor een overzicht van de gemeenten 'aanpalend' aan het Schelde-estuarium, en waarvoor wél gegevens op gemeentelijk niveau kunnen worden vrijgegeven). Ter vergelijking: in Vlaanderen overnachten jaarlijks 1,5 vakantiegangers per elke vaste inwoner.

Deze cijfers weerspiegelen deels het cultureel, recreatief en typerend logies aanbod in de regio. Samen met de afbakening van het gebied, de definities en methode, verklaren ze voor een stuk de relatief lagere omvang van het verblijfstoerisme in de regio's van het Schelde-estuarium.

Bestedingen

De bestedingen in de toeristisch-recreatieve sector, worden in Nederland berekend via de methodologie (online steekproef) van het ContinuVakantieOnderzoek (CVO) [4]. Voor Vlaanderen gebeurt deze inschatting door 5-Jaarlijks onderzoek (bevraging van aanwezige toerist) van 'Toerisme Vlaanderen' [7]. Beide onderzoeken leveren een beeld op van de omvang van de bestedingen van de binnenlandse markt in eigen land. Er zijn overeenkomsten in de afbakening van de sectoren en type bestedingen die in rekening gebracht worden. Om een trend te bepalen is het belangrijk om dezelfde methodologie te gebruiken t.o.v. een referentiejaar in hetzelfde gebied. Het is hierbij nuttig om over cijfers te beschikken die rekening houden met de inflatie.

Nederlandse gasten besteden per vakantie in Walcheren gemiddeld €167. Dit bedrag is inclusief de kosten van de accommodatie, boodschappen, daguitstappen en andere activiteiten tijdens de vakantie. Omgerekend komt dit neer op een besteding van €25 per persoon per vakantiedag (cijfers 2008). De gemiddelde besteding per persoon per vakantiedag in Zeeuws-Vlaanderen bedraagt €24, in de Bevelanden & Tholen rekent men op een dagbesteding van €21 per persoon.

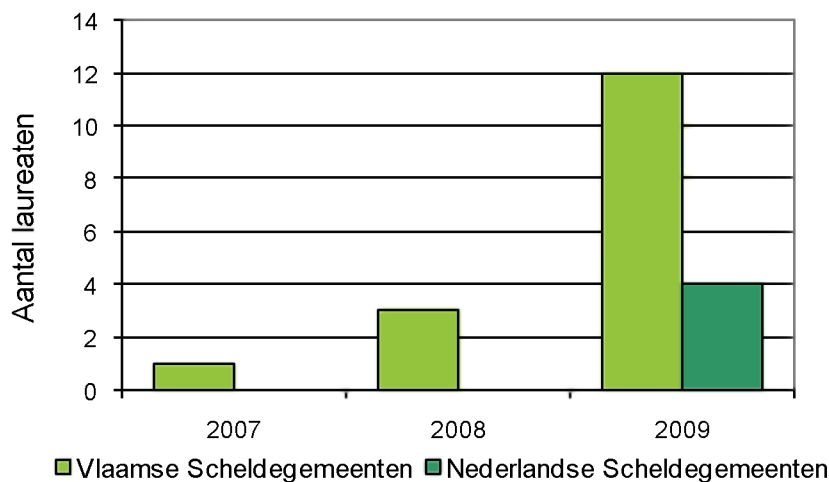

Indicatoren voor het Schelde-estuarium

Gemiddeld gaf een verblijfstoerist in de regio Scheldeland per persoon en per nacht €68 uit tegenover €58 in de Vlaamse regio's (cijfers 2005). Uit de vergelijking blijkt dat de vakantieganger voor maaltijden, drank en voeding tot bijna 50% meer uitgeeft in de Schelde-regio dan in de andere Vlaamse regio's. De hogere bestedingen in deze regio compenseren dus voor een groot stuk de beperktere omvang van het verblijfstoerisme.

Milieukeurmerk

De 'Groene Sleutel' (www.green-key.org) en de 'Blauwe Vlag' (www.blueflag.org) zijn milieukeurmerken die deel uitmaken van het programma van de FEE (Foundation for Environmental Education)[8]. De Groene Sleutel is een internationaal keurmerk voor milieuvriendelijke toeristische accommodaties, en is sinds 2007 operationeel. Dit milieukeurmerk richt zich zowel op campings, jeugdlogies en attracties, als op hotels en gastenkamers. Deze verblijfsaccommodaties en attracties moeten een actieplan opstellen voor een milieubeleid en worden hierin begeleid. In Vlaanderen worden de 'Groene Sleutel' en de 'Blauwe Vlag' beheerd door de Bond Beter Leefmilieu, met de steun van Toerisme Vlaanderen. In Nederland worden beide keurmerken beheerd door de Stichting Keurmerk Milieu, Veiligheid en Kwaliteit. De 'Groene Sleutel' vervangt hier het vroegere keurmerk 'Milieubarometer'.

Figuur 5: Aantal Groene Sleutel laureaten in Vlaamse (2007-2009) en Nederlandse Scheldegemeenten (2009). Bron: Bond Beter Leefmilieu (VL) en Stichting Keurmerk Milieu, Veiligheid en Kwaliteit (NL)

Hoewel het absolute aantal laureaten of Groene Sleutel-accommodaties in de Scheldegemeenten in stijgende lijn lijkt te zijn sinds het keurmerk van start ging - in 2009 zijn er 16 - blijft het aandeel in het totale logies aanbod nog zeer beperkt. In Nederland worden geen cijfers of gegevens van voorgaande jaren bewaard of ter beschikking gesteld en is voorlopig geen trendbepaling mogelijk.

Het aantal 'Blauwe Vlag' uitreikingen is zowel in Nederland als in de provincie Zeeland verdrievoudigd sinds 1999: in 2010 er zijn er 122 landelijk en 28 in Zeeland. Het grootste deel van de 13 erkenningen in Scheldegemeenten betreft de kustbadstranden in Sluis en Veere, maar ook Vlissingen (2) en Breskens (1) hijsen de Blauwe Vlag. In Vlaanderen is de opmars van de Blauwe Vlag niet zo duidelijk. Van de 15 erkenningen in Vlaanderen in 2010, bevindt zich 1 Blauwe Vlag aan het Schelde-estuarium (Jachthaven Willem dok Antwerpen).

Waar komen de data vandaan?

- Data over de omvang van het verblijfstoerisme in Zeeland zijn aangeleverd door het Kenniscentrum (Kust)toerisme Zeeland, op basis van gegevens van het Continu Vakantie Onderzoek (CVO) van NBTC-NIPO Research.
- De bestedingen in de toeristische regio's van Zeeland worden verzameld door het CVO Nederland en gerapporteerd door het Kenniscentrum (kust)toerisme Zeeland.
- Toerisme Vlaanderen rapporteert over aankomsten en overnachtingen (op basis van de brongegevens van de ADSEI), en doet marktonderzoek van de recreatieve verblijfstoerist in Vlaanderen (bestedingen, profiel, gedrag,... van de toerist, met specifieke rapporten voor bv. Scheldeland).
- Het Steunpunt Buitenlands Beleid, Toerisme en Recreatie, Spoor Toerisme en Recreatie STeR (K.U.Leuven), rapporteert over logiesaanbod.
- De Bond Beter Leefmilieu (VL) en Stichting Keurmerk Milieu, Veiligheid en Kwaliteit (NL), leveren samen met de Foundation for Environmental Education gegevens voor de Europese milieukeurmerken.

Kansen en bedreigingen

De (provinciale) beleidsplannen voorzien in een uitbreiding en kwaliteitsverbetering van het toeristisch-recreatief aanbod in de gemeenten nabij de (Wester)schelde. Hiermee wordt geprobeerd het aanbod te verbreden en nieuwe aanvullende inkomensmogelijkheden voor o. a. landbouwers te genereren. Specifieke hefboomprojecten om de lokale economie en werkgelegenheid te stimuleren zijn in ontwerp of in uitvoering. Hoewel streefdoelen en acties duidelijk omschreven zijn, hinkt de dataverzameling op gemeentelijk niveau soms achterop. Voor het Schelde-estuarium en de samenwerking over de grenzen heen, is het relevant om over gegevens en trends te beschikken op dit ruimtelijk niveau, met name voor de metingen 'omvang van het verblijfstoerisme' en 'bestedingen in het dag- en verblijfstoerisme'. Gelet op de beschikbaarheid van data kunnen géén uitspraken gedaan worden over verblijfstoerisme aan de Westerschelde. Gegevens over verblijfsrecreatie van de buitenlandse toeristen is enkel beschikbaar op niveau van de provincie, terwijl binnenlands toerisme enkel per deelgebied wordt gerapporteerd.

Naast de lokale uitbreiding en aanvulling van toeristische infrastructuur, is grensoverschrijdende samenwerking tussen gemeenten en provincies ook aan de orde, inclusief over de water-land grens. Zo wordt de pleziervaart gekoppeld aan recreatie langs de oever, en krijgen passanten de gelegenheid om vanuit de (jacht)havens cultureel erfgoed te bezoeken en aan evenementen en recreatieve uitstappen deel te nemen.

De dijken langs de Schelde bieden een belangrijke trekpleister voor wandelaars, fietsers en andere wielvoertuigen. Dit recreatief gebruik wordt verder versterkt en verbeterd. Nieuwe infrastructuur gekoppeld aan bescherming tegen overstromen en behoud en bescherming van de biodiversiteit gaan niet onopgemerkt aan de toeristisch-recreatieve sector voorbij. Prioritaire functies natuurbescherming, toerisme en veiligheid (sigmaplan, natuurspakket) gaan hier hand in hand.

De Groene Sleutel en de Blauwe Vlag, zijn keurmerken die erkenning geven aan de inspanningen op vlak van milieuvriendelijk en duurzaam ondernemen. Milieu- en duurzaamheidscertificering bieden een kans om een evenwichtige relatie uit te bouwen tussen de sociaal-economische belangen enerzijds en de natuurbescherming en milieuzorg anderzijds. Ze bemoedigen o.a. het gebruik van regionale producten, waardoor de lokale economie gesteund wordt en helpen om de aandacht van de lokale bevolking, overheid en de toeristen te vestigen op de bescherming van de natuur. De potentiële voordelen zijn aanzienlijk. Het aandeel van toeristische infrastructuur, en vooral van de logiesaccommodaties, met een milieukeurmerk is nog beperkt. Zowel in Vlaanderen als in Zeeland werken overheden en bedrijven nauw samen om de mogelijkheden voor duurzaam ondernemen optimaal te benutten.

Koppeling met andere indicatoren/metingen?

In gebieden met een hoge natuurwaarde, staat de kwaliteit van het toeristisch aanbod in nauw verband met de kwaliteit van de omgeving en het milieu. De 'status van soorten en habitats', de 'bescherming en ontwikkeling van natuurgebieden' en de 'kwaliteit van het oppervlaktewater', zijn enkele elementen die de kwaliteit van de beleving van de recreant bepalen. Kwaliteit die de recreant-toerist ook monetair naar waarde weet te schatten. Daarnaast zijn nieuwe 'kansen voor recreatie' aan land en op het water te meten in de toename in de pleziervaart, in het fiets- en wandelnetwerk en het aanbod toegankelijk cultuurel erfgoed nabij de Schelde. Met een oog voor milieuvriendelijk en duurzaam ondernemen dragen ook de bedrijven en gemeenten hun steentje bij om het streefbeeld dat men voor de Schelde uitgestippeld heeft, waar te maken.

Hoe verwijzen naar deze fiche?

Anon. (2010). Socio-economisch belang van het verblijfstoerisme. Indicatoren voor het Schelde-estuarium. Opgemaakt in opdracht van Afdeling Maritieme Toegang, projectgroep EcoWaMorSe, Vlaams Nederlandse Scheldecommissie. *VLIZ Information Sheets*, 206. Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ): Oostende. 8 pp.

Online beschikbaar op <http://www.scheldemonitor.org/indicatoren.php>

Referenties

- [1] **Anon.** (1991). Beleidsplan Westerschelde: Bestuurlijk Klankbordforum Westerschelde: Middelburg, The Netherlands. 92 pp., [details](#)
- [2] **Anon.** (2009). Versterken, Vernieuwen, Verbinden. Provinciaal Sociaal-Economisch Beleidsplan 2009 – 2012. Provincie Zeeland.
- [3] **Anon.** (s.d.). Strategisch beleidsplan voor recreatie en toerisme in Scheldeland (2007-2011): Samenvatting voorlopig eindrapport. 30 pp., [details](#)
- [4] Continu Vakantie Onderzoek (CVO) in Nederland.
<http://www.nbtcniporesearch.nl/cvo/producten/cvo/>
<http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/dataverzameling/continu-vakantie-onderzoek.htm>
- [5] http://www.scheldemonitor.org/indicatoren/pdf/SIF_Socio-economisch_belang_verblijfstoerisme.pdf
- [6] **Lescauwae, A.-K.; Vandepitte, L.; Vanden Berghe, E.; Mees, J.** (2006b). Europese duurzaamheidsindicatoren voor kustgebieden in Nederland: een eerste inventarisatie. *VLIZ Special Publication*, 31. Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ): Oostende, Belgium. ISBN 90-81008-14-5. 128 pp., [details](#)
- [7] **Anon.** (s.d.). De Vlaanderen-vakantieganger anno 2005. Toerisme Vlaanderen, Brussel, 178 pp.
- [8] http://www.scheldemonitor.be/indicatoren/pdf/SIF_duurzaam_toerisme.pdf